

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת משפטים נדרים ס. - סד:

ס. והתנן הטבל וכו' אבל בדבר שאין זרעו כלה, גידולי גידולין אסורין.

הקשה הגרע"א, מאי ראייה מטבל לתרומה, הא שאני טבל דהוא דבר שיש לו מתירין [לעיל נח.], והוי כמו נדרים גידולי גידולין אסורין דאין לו ביטול. וכו' בקה"י [סי' ל"ז] דהכא לא חשיב הטבל דשיל"מ, דהא ליכא נפק"מ בביטולו אלא לענין אכילת עראי כמש"כ הר"ן, ולענין אכילת עראי אינו דשיל"מ, דאינו יכול לתקנו ממקום אחר אא"כ ימרח כל התערובת, דהא תנן בספ"ק דתרומות אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו וכו', ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, וכיון שטבל זה מדאורייתא בטל ברוב [דדין דשיל"מ מדרבנן הוא], הרי דינו כדבר שלא נגמרה מלאכתו [כמו הגידולין], וא"א להפריש עליו ממקום אחר, [בין מדבר שנגמרה מלאכתו ובין מדבר שלא נגמרה מלאכתו, וכנ"ל], אא"כ ימרח כל התערובת, ויפסיד בזה היתר אכילת עראי שיש לו בהגידולין, וכן אם יתקן התערובת כמות שהיא, ג"כ מפסיד היתר אכילת עראי גידולין, וכל היכא דמפסיד בעשיית ההיתר, לא חשיב דשיל"מ כמש"כ תוס' בב"מ [נג. בד"ה ליהדר]. וע"ע ברש"ש ובשלמי נדרים.

ס. ריבויא דרבו גידוליו על עיקרו קמ"ל.

הרשב"א והמאירי הביאו, די"מ דהא דתנן הטבל בדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין, הני מילי הזרע בעצמו הגדל מן הגידולין שהוא העיקר והחשוב שבו, אבל הגידולין שרבו ממנו מותרין, והיינו דאתא ר' חנינא לאשמועינן. ובשיטמ"ק בשם הרי"ף פירש [בתוספת ביאור מהקה"י סוס"י ל"ז], דר' ינאי קמ"ל דתוספת הגידולין שנתוספו על העיקר מותרין, דלא אמרינן שהכל איסור משום שהגידולין יצאו ונתהוו מהעיקר, וקמ"ל דאינו כן, אלא התוספת הוא היתר והעיקר הוא אסור, ויש כאן תערובת איסור והיתר. וכת"מ מאי נפק"מ בזה, אחרי שסו"ס אסור לאכלו מפני תערובת איסור שבו, י"ל דנפק"מ אם יתוסף עד שיעור שתרומה מתבטלת בו דהיינו אחד ומאה, אז הותר הכל, משא"כ אם נאמר שהגידולין נמשכין אחר העיקר ונאסרו כעצם העיקר, אפי' נתוספו מאה ואחד [כנגד העיקר] אסור, שהגידולין עצמו נעשו איסור [עד שיתוסף ק"א כנגד הכל]. וע"ע בתוס' ר"ד.

ס. קונם יין שאני טועם היום, אינו אסור אלא עד שתחשך.

כ' המאירי, יראה לי בפירושו עד צאת הכוכבים, שיראו שלשה מהם. וז"ל הנימוק"י, דהיום משמע עד תשלום היום הזה, דהיינו עד צאת הכוכבים בינונים שהוא לילה ברור כדאיתא בפ"ב דשבת [לה:], אבל בין השמשות אסור, דספיקא הוא, ובכל דאורייתא נותנין אותו לחומרא. ולכא' לא ילקה אם טעם בין השמשות. אבל בלשון המאירי י"ע, דשמא כוננתו דבתורת ודאי מיתסר, דבלשון בנ"א הוא בכלל יום שעומד בו. [וכשאמר שבת זו, ודאי הדעת נוטה דבלשון בנ"א מתכוון גם לביה"ש דיציאת שבת, שהוא קרוי בלשון בנ"א

שבת משום דמיתסר במלאכה מספק, ויאסר בתורת ודאי, ואולי גם להנימוק"י]. ונפק"מ נמי למי שנדר כן כשעומד בבין השמשות, דלהנימוק"י לכא' יאסר מספק בכל היום הבא, אבל אי בלשון בנ"א עד צאה"כ מכלל יום שעבר הוא, א"כ לא אסר אלא יום שעומד בו והיינו ביה"ש זה עד צאה"כ בלבד. וצ"ת].

ס. ואם אמר וכו' חדש אחד וכו', אסור מיום ליום.

ופ"י הרא"ש, אם עומד בח' בחודש אסור עד ח' לחודש הבא. ודקדק הב"ח [בסי' ר"כ] מדבריו, דבין חדש מלא ובין חסר אסור עד ח' לחדש הבא אפי' ליכא שלשים יום, אבל הרמב"ם [בפ"י מהל' נדרים ה"ג] פליג, שהרי כ' נדר חודש אחד אסור שלשים יום גמורים מעת לעת, וכ"כ הסמ"ג ורי"ו. והש"ך [ס"ק י"ג] כ' דהני רבוותא מייירי בסתם חודש שהוא שלם, ולכך צריך ל' יום, אבל בחודש חסר מודים דסגי בכ"ט יום. ויעו"ש שכ' עוד דבעינן שלמים עד שעה שנדר, כגון אם נדר בחצי יום ט"ו לחודש תמוז, אסור עד חצי יום ט"ו לחודש אב. [ומסתברא דה"ה בשלשים דחודש מלא]. וז"ל המאירי, אם נדר בתחילת יום שמיני לחודש אסור עד תחילת יום שמיני של חודש הבא, והם כ"ט יום בחודש חסר, ובמלא שלשים, וי"מ שאף בחסר צריך שלשים יום גמורים.

כ' הרש"ש, אם אמר שלשים יום, משמע לי מסוגיא דנזיר [ה: ו]. ומפ"י התוס' שם, דמקצת יום ל' ככולו, וכן יום שעומד בו עולה ליום אחד, דומיא דנזיר שם. ונראה דה"ה אם אמר שני ימים, עולה לו יום זה ליום אחד, ולמחר עולה לו ג"כ מקצת היום ככולו, אך לפ"ז אם נדר סמוך לשקיעת החמה יהיה חמור יום אחד [דנאסר מעת לעת כמש"כ הר"ן ושאר], משני ימים. וזה תימא.

ס. עד הפסח אסור עד שיגיע.

בקרו אורה לקמן [סא: בד"ה זה הכלל] הביא מהתוספתא [פ"ד ה"ו], דא"ר יוסי התם דבזמן הבית אם נדר עד הפסח אינו אסור אלא עד חצות של ערב פסח, דעד הפסח עד קרבן פסח קאמר. ומסיק ולא ראיתי להראשונים שכתבו כן. [ובפ"י חסדי דוד למהר"ד פרדו כ', דאע"פ שלא הובא לא בגמ' ולא בפוסקים, נראה שהלכה כן].

ובטעמא דר' יוסי כ' בחסדי דוד, מדלא קאמר חג הפסח, ובחזון יחזקאל הוסיף בזה, דבעת ההיא [שביהמ"ק היה קיים] החג היה נקרא חג המצות ולא חג הפסח, שהרי במקרא נקרא חג המצות, ולאחר החורבן קרו ליה לחג בשם פסח. [ולכא' לפ"ז אם אמר בזמן ביהמ"ק עד שיהא או עד שיצא הפסח, יש לדון דלישתרי בכניסת ליל ט"ו, דהא החג עצמו אינו קרוי פסח, וזמן הקרבת הפסח עבר כבר, ואפי' נימא דגם זמן אכילת הפסח בכלל נדרו, אבל אח"כ יהא מותר. וגם לטעמא דהחסדי דוד אולי י"ל כן. וצ"ת].

ס. עד הפסח אסור עד שיגיע.

כ' הב"ח [סי' ר"כ ס"ק י"ג], נראה דכל היכא דאינו אסור אלא עד שיגיע, כגון עד הפסח וכו', בכל אלה צריך שאלה לחכם [כשיגיע הפסח], דהא איכא למיחש דילמא לא ידע להפריש בין עד הפסח או עד פני הפסח ובין עד שיהא הפסח וכו', ותו שהרי לה"ר פרץ אף בשבת וחוודש ושמיטה צריך שאלה, דס"ל דתלמודא דנקט דצריך שאלה גבי היום, רישא דמתני' דנקט וה"ה לכל אינך, א"כ פשיטא דה"ה דצריך שאלה גם בכל אלה, וכדפרישית לעיל דהכי נקטינן כה"ר פרץ והרע"ב. והביאו הש"ך בס"ק י"ט.

וכ' ע"ז בקרב"נ [סי' א' אות ה'], ובעיני לא צהיר דין זה לחדש גזירות מה שלא נזכר בתלמוד, ואינו דומה למש"כ ה"ר פרץ כשאומר קונם יין שאני טועם שבת זו שצריך שאלה, דכמו דגזרינן היום משום יום אחד, ה"ה הוא הטעם דגזרינן שבת זו משום קונם יין שבת אחד, גזירה זו נזכר בתלמוד, איברא בשאר דינים אין למדין מגזירה זו, דא"כ בכל נדרים לגזרו, דלא ידעי אינשי להפריש בין נדר זה לנדר אחר.

ס. א"ר ירמיה לכשתחשך צריך שאלה לחכם.

ופי' הר"ן, דאע"ג דמדינא מותר לכשתחשך כדאמרינן במתני', אפ"ה מדברנן צריך שאלה. וכ"כ הנימוק"י וז"ל, ודאי תנא דנא קתני, ובדורות הראשונים, אבל בדורות האחרונים גזרו שיהא [צריך] שאלה לחכם. וז"ל הריטב"א [בד"ה ורבינא], ובין למור ובין למור לא נאמרו דברים אלו אלא בעם הארץ, ורבינו ז"ל לא כתבה, משום דתנא דמתני' לא ס"ל הכי, מדקתני שאינו אסור אלא עד שתחשך, אלמא לכשתחשך מותר וא"צ שאלה, ודר' ירמיה בר אבא כר' נתן הוא דאזלא, ולית הלכתא כוותיה. [ועד"ז כ' המאירי בביאור שי' הרמב"ן]. ודעת רבינו אין נראה, דתנא דמתני' קתני דינא, ודר' ירמיה בעם הארץ ומשום חומרא, ולא פליגי.

ס. בר"ן ד"ה שבוע זה. ואחרים פירשו שבת זו וכו' דאסור בכל השבת הבאה, ויום שבת זה שעומד בה עכשיו וכו', מיהו האי פירושא ליתיה וכו'.

וכ' במרומי שדה לתרץ קושית הר"ן, דטעמייהו משום דהוא ספק אם משמעות שבת היינו יום שבת קודש, או שבת משמעו כל השבוע וכוונתו היתה לכל השבוע שאחריה, ומשו"ה שניהם אסירי. [ולפ"ז לכא' לא ילקה כלל על נדרו. ויל"ע]. ובתוס' הרא"ש הקשה להני י"מ, למה אסור בשבוע הבאה, נהי דקורין לימי השבוע שבת, גם ליום השבת קורין שבת וכיון שעומד ביום השבת, אית לן למימר שלא אסר עצמו אלא יום שבת זה וכו'. ואיכא למימר, מדקאמר שבת זו לשון נקבה פשיטא דשבוע הבאה קאמר, דיום שבת מיקרי לשון זכר, ועוד, דאי איום קאמר, מה לו להזכיר שבת, לימא יום זה.

וז"ל המאירי, וי"מ שהיה עומד בשבת ונדר שבת זו, ואמר שאסור כל השבוע הבאה ר"ל ששת ימי החול, ושבת זו שהוא עומד בה שכבר עברה. ואין זה כלום, שזה בודאי לא נאסר אלא ליומי [אצ"ל ליומן], שמאחר שאמר שבת זו, מה נפשו, אם ליום שבת הוא נתכוין, הרי אין החול בכלל, ואם לזמן השבוע הוא מתכוין, כל שאמר זו אפי' בשעה אחרונה אין בכלל נדרו אלא מה שיש לפניו, וכמו שאמרו בנדר לשנה זו שאפי' עמד בכ"ט באולול עלתה לו שנה וכו', כל שכן למי שמפרש שאסור כל שבוע הבאה ושבת שלה ועוד שבת זו, ונמצא אסור שמונה ימים, שדבריו מתמיהים, שהרי אף בשבת אחת, אפי' היה עומד באמצע שבת לא נאסר אלא שבעה ימים שהוא היקף אחד, ולדבריו נמצא שבת זו חמור משבת אחת. [וברש"י [ד"ה שבת זו] פי כהנך י"מ וכו' דאסור בששת ימי השבוע, וכ' הגרמ"ה דאולי צ"ל בשבעת ימי השבוע. והיא פלוגתא דרבוותא [לשיטה זו] שהביא המאירי].

והריטב"א כ' בפירושא דמתני' כה"מ, מיהו כ' בסו"ד וז"ל, והא דאמרינן דכי אמר שבת זו משמע שבוע, כשפירש כן או שגילה דעתו, דאי לא, [לא], משמע אלא יום שבת עצמו בלבד. והנימוק"י פי' כמסקנת הר"ן ודלא כה"מ, מיהו לענין שביעית כ' וז"ל, ואם היה עומד בשנה השביעית ואמר שבוע זה, נראה להחמיר ולאסור כל שני השבוע הבאין והשנה ההיא שעומד בה, ולא דמי לשבת זו, שיום השבת אין לו שם אחר, אבל שנה שביעית עיקר (שמוא) [שמה] שביעית הוא, ואין דרך הכתוב לקרוא לה שבוע.

ס: כמאן אזלא שמעתייה דר' ירמיה בר אבא, כר' נתן דתניא וכו'.

הר"ן ושאר פירשו דמשום הך דר' נתן קנסינן ליה. וז"ל התוס' ר"ד, פי' לא הצריכו שאלה כדי להתירו, דבלא שאלה נמי מותר ועומד הוא, אלא מצריכו שאלה אע"פ שגמר נדרו כדי להתיר שייראה שעוקר נדרו למפרע, שלא יחשב כמקריב קרבן בבמה בשעת איסור במות, והאיסור שנהג נמצא שנהג בו בלא נדר.

ס: כמאן אזלא שמעתייה דר' ירמיה בר אבא כר' נתן דתניא וכו'.

הר"ן ושאר פירשו דלא פליג אטעמא דרב יוסף אלא מוסיף עליה, ותרוייהו טעמי צריכין זל"ז. [ודלא כרש"י [בד"ה כר' נתן] דרבינא לית ליה טעמא דרב יוסף]. ומשו"ה כ' הר"ן והרא"ש [בפירושו, וכן בפסקיו סי' א'] והנימוק"י, דבנדר מצוה דלית ביה משום דר' נתן, א"צ שאלה. וכן פסק השו"ע [סי' ר"כ ס"א]. וכ' הגרע"א שם וז"ל, אני מסופק דלפ"ז י"ל דדוקא לנודר עצמו גזרו, אבל במדיר פירותיו על חבריו שלא יאכל מהם היום. י"ל דהמודר מותר משתחשך, דהוא לא עביד איסורא ולא גזרו עליו. וקצת לא משמע כן, מדלא הזכירו הר"ן והרא"ש הך נפק"מ, וצ"ע לדינא. [ולחך צד דחבירו א"צ שאלה, לכא' אף כשאסר פירותיו על עצמו ועל חבריו בנדר אחד, חלוקים הם בדינם, דאיהו צריך שאלה, וחבירו א"צ שאלה].

ס: כי איצטריכא לחודש חסר וכו'.

הר"ן ושאר פירשו דחודש הבא חסר, וא"כ חודש שנדר בו הו"ל מלא ור"ח שני ימים. וכ' הרש"ש ע"ז דפירושם דחוק, דמאי פסקא, דאטו לא משכח"ל דתרי חסירי בהדי הדדי, דהא נתן בפ"ב דערמין [ח:]: אין פוחתין מד' חדשים המעוברין, הא ד' עבדינן, והו"ל ח' חסרים. ועל כרחך יהיו ב' חסרים בהדדי זאח"ז. [והתת"ס כ' בשם מהרלב"ח, דחודש מלא קורין בש"ס חסר, הואיל ומחסרין ממנו יום השליש וקורין ריש ירחא מחודש הבא]. אבל מדברי הרמב"ם בחיבורו משמע שמפרש דהחודש שנדר בו הוא חסר, ומהו דתימא כיון דלא ידע בשעת נדרו שיהא חסר, דעתו היה שיהא אסור גם ביום ל' וכו'. ונראה שלזה כיון גם הרע"ב [שכ' דמותר ביום ר"ח וכו' ואפי' היה ר"ח ביום שלשים לחודש שעבר. ולא הזכיר שני ימים ר"ח], ודלא כהתו"ט [שפי' דכוונת הרע"ב כהר"ן ודעמייהו].

וז"ל הגרמ"ה, הדברים דחוקים מאד לפירוש המפרשים [עיין בתוס'], וביותר צ"ע, דהא מתני' בזמן שקדש ע"פ הראיה ולא נקבע אחד מלא ואחד חסר, והו"ל בכל החדשים דקמ"ל דמותר ביום ל' אף קודם שקדשוהו, ועוד צ"ע לפירושם, דא"כ בשנה זו מאי קמ"ל דהא אלול לעולם חסר. [ובתוס' ר"ד פי' בשנה זו כמו בחודש זה, וכגון שעברו את אלול ועשו ר"ה שני ימים, ומפני שפירש חדש זה לא הוצרך לפרש שנה זו]. אך מלשון הרמב"ם וסמ"ג ורע"ב נראה דמפרשי כפשוטה, שהחודש שעבר היה חסר, להכי שרי בל', ולא נימא דבלשון בנ"א שייך לחודש שעבר.

ס: אבעיא להו אמר קונם יין שאני טועם היום מהו, דינה כהיום או כיום אחד.

כ' הקרן אורה, לפשטא דבעיין אי נימא דיום הוי כיום אחד הוא לחומרא דאסור מעת לעת, אבל איכא חד צד לקולא ג"כ, דאי כיום אחד ושנה אחת דמי, יכול לאחור את נדרו על יום אחר ושנה אחר, ובבל תאחר הוא דעבר, כמש"כ הרשב"א, הביאו הר"ן לקמן [סג. בד"ה קונם], אבל נדרו יכול לשלם, אבל אי יום כהיום ושנה כהשנה דמי, אינו יכול לאחור את נדרו, כיון דהיום והשנה קאמר, חל נדרו מיד, [ומש"כ הריטב"א דלכו"ע מההוא יומא דקאי ביה מתחיל, לכא' כוונתו משום איסורא דבל תאחר].

ס: אמר רב אשי ת"ש קונם יין שאני טועם השנה.

הב"ח בהגהותיו ציין למתני' דלקמן [סג.], ובקרבן אורה העיר דהגירסא לפנינו "לשנה", אמנם הרא"ש שם גורס "השנה" כדהכא. וז"ל המאירי, אמר לשנה, י"א שדינו כהשנה שלא ליאסר אלא עד סופה, וי"א שדינו כשנה אחרת ויש להכריע מצד שימוש הלשון, שאם אמר לשנה בפתחות הלמ"ד, הרי הוא כהשנה, ואם אמר לשנה בשב"א הלמ"ד, דינו כשנה אחת.

ס: בר"ן ד"ה היום. ומה שנהגו עכשיו בתענית יחיד וכו'.

כ' בפורי, נ"ל דלא קשה, דהא בשבת [יא]. [ובתענית יב:] כ' הר"ן גופיה גבי לווה תעניתו ופורע, דקבלת תענית לא דמי לנדר אלא קיל מנדר, דמשו"ה יכול ללוותו ולפרוע, א"כ לפ"ז הא י"ל דאם גזרו בנדר לא גזרו בתענית, ואפשר דאם קיבל בנדר להתענות היום, צריך שאלה.

ס: בר"ן ד"ה ומהא שמעינן. ואין כותבו על שם חודש שעבר, ואם עשה כן, השטר מוקדם ופסול.

כ' הרש"ש, לכאוף אינו מובן, דכיון דכתבו ע"ש חודש העבר, על כרחך כתב ביום ל' לחודש, א"כ מובן לכל שנכתב ביום א' דר"ח. [וכ"ה להדיא בלשון תוס' [בד"ה קמ"ל] והרא"ש [סי' א'], דכשכותבין ביום ר"ח הראשון, כותבין ביום ראש חודש, ואין צריך לכתוב ביום שלשים לחודש העבר, ומשמע דמי"מ אם כתב כן, לאו מוקדם הוא]. ועל כרחך ר"ל אם כתבו סתם בשלהי חודש העבר.

ס: בר"ן ד"ה ומהא שמעינן. וביום החודש השני כותב ביום שני לחודש פלוני, ומחרתו יום שלישי, ואם יכתוב יום שני יפסל משום מוקדם.

וז"ל המאירי, ומ"מ דברים אלו אינן אלא ביום ראשון ושני, אבל שאר הימים אין מונין אלא לשני, כגון חנוכה ופורים ושאר כל החשבונות שכולם נמנין מיום שני, ואף לענין נדר אם נדר עד שמיני של חודש פלוני, אין ספק שאותו שמיני מונין לו מיום שני של ר"ח כשאר כל החשבונות, לא נזכר בזה לשון בנ"א אלא לשני ימים של ר"ח, וכבר ראיתי מי שפקפק בכך וכותבין באיזה יום של אותו חודש, בכך וכך ימים ליום החודש השני של חודש פלוני, ומ"מ לא נהגנו לחוש לזה כלל אחר שני הימים וכו', שעיקר המנין לענין המועדות מ"מ הוא, ועל אותו מנין ראוי לסמוך, ואין לשון בנ"א מתפשט אלא לראש החודש וכו'.

ובעיקר דברי הר"ן, עיין בנימוק"י בשם הריטב"א שהביא שיטה זו, וכ' ע"ז וז"ל, אבל בכל הגליל נוהגין למנות לשטרות מיום ר"ח הב', ואפשר לדון שלא יהא השטר פסול משום מוקדם, שגם כל בתי דינין שלנו כשיוצא שטר בפניהם אינם מונין אלא מיום שני, ואין לנו לחוש שמא יוציאנו עליו בגליל אחר שהן מונין מן הראשון, ויטרופו לקוחות מנכסים שקנה שלא כדין, דהא מילתא דלא שכיחא היא, ואם אין אנו אומרים כן, ליקרע כמה שטרות, וכיון שדין שטרות כדין נדרים, אף בשטרות אין לנו אלא כפי מקומן ושעתן, וכעין שאמרו לענין נדרים [סב:]: [א"ה, לכאוף נתכוין לתרץ בזה, שלא יקשה דאף אי ליכא חששא שיגבה שלא כדין, מ"מ יפסל השטר כדין מוקדם, דלא פלוג חכמים בכל שטר שזמנו מוקדם, וע"ז כ' דלפי מקומו ושעתו כך הוא לשון בנ"א, ולא מיקרי מוקדם]. וכל שיוצא בו שטר שלא במקום כתיבתו, אין לו לדיין לדון לו בזה עד שידע מנהג מקומם, כיון שהדבר ידוע כי מנהגות חלוקות יש.

סא. אמרו לו לר' יהודה, הרי הוא אומר שש שנים תזרע שדך וכו'.

הקשה הקרן אורה, הא רבנן גופייהו מקרא ד"וקדשתם את שנת החמישים שנה" ילפי דאין אתה מונה שנת חמישים ואחת, אבל אי לאו קרא הו"א דהיא נמנית בשנות השמיטה, וא"כ מאי פרכי לר' יהודה מקרא דשש שנים. וי"ל דלפי מאי דאמרין בערכין [לב:]: דאפי' בזמן שאין היובל נוהג מנו יובלות לקדש שמיטין ואין היובל במנין השמיטה, א"ש דאצטריך קרא ד"וקדשתם" להכי, דאפי' בזמן שאין נוהגת קדושתו אעפ"כ לא יהיה במנין השמיטה, דבזמן שהוא נוהג לא יצטריך קרא להכי, דמקרא ד"שש שנים" נפקא, והיינו דפרכי לר' יהודה, נהי דלא ס"ל לקרא ד"וקדשתם", דאתי לכדר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה כדאיתא בר"ה [ח:]: "מ"מ בזמן שהיובל נוהג אמאי אמרת דיובל במנין השמיטה, הא כתיב שש שנים וכו'.

סא. ואין כאן אלא חמש.

כ' החת"ס, בשבת בראשית שחל יוה"כ באותה שבת, לק"מ הא כתיב ששת ימים תעשה מלאכה [ואין כאן אלא חמש], דהתם יומא קא גרים שבו שבת יוצר בראשית ית"ש, ואין קדושתו תלוי בששת ימים תעשה מלאכתך, משא"כ שמיטה שאין כאן שנה ידועה שיהיה שנה זו ראויה לשמיטה יותר מחבירו, אלא בכל פעם שנכנסים לארץ וכבשו וחילקו,

זורעים שש ושומטים אחת, הנה נכנסו לארץ בראשונה שנת תפ"ח לאלף השלישי וכבשו וחילקו י"ד שנים, וזרעו שש ושמיטו שנת תק"ט, ואילו היו נכנסים בשנה הב' ליציאת מצרים ולא חטאו במרגלים, והיו נכנסין שנת תמ"ט, היה שמיטה ראשונה שנת ת"ע, אז לא יארע שמיטה שנת תק"ט אלא שנת תקי"ב, נמצא אין השנה גורם, אלא עבודת קרקע גורמת, כמו שש שנים של עבד עברי, וקושיית רבנן לר' יהודה קושיא גדולה היא.

[ובחי'דושיו לר"ה [ח:]: כ' ג"כ עד"ז. ועוד כ', עפ"ד הרמב"ן [ויקרא כ"ג, כ"ד] דכל מלאכה שלא היתה במשכן ואינה מל"ט מלאכות, אין חייבין עליה מיתה בשבת, ומ"מ כל שיש בה יגיעה רבה אסור מן התורה ממצות עשה דשבייתה, וגם קניבת ירק בכלל הזה אסור בשבת, ואמנם ביה"כ לא נצטוינו אלא על המלאכות ולא על השבייתה, ומותר בקניבת ירק, וכמבואר בשבת [קיד: וברש"י שם], וא"כ א"ש, דאפי' בשבוע שחל יוה"כ בתוכה ולא עשה מלאכה כי אם חמשה ימים, מ"מ לא שבת ששה ימים, וביום השביעי תשבות].

סא. בר"ן ד"ה ולענין הלכה. נקטינן לחומרא וכו' ואסור מעת לעת.

כ' הקרן אורה, לא מצאתי מבואר דין שנה סתם לענין שכירות, דלמאי דסלקא הכא בתיקו נראה דלענין שכירות קרקע בחזקת בעליה עומדת, ואין לשוכר אלא עד ראש השנה, ואפשר לומר דלענין שכירות כיון דרוב שכירות היא לשנה שלימה, לכו"ע אפי' כי אמר לשנה סתם, ליי"ב חודש קאמר.

סא. בר"ן ד"ה אביעא להו. כי אמר יובל, כיובל אחד דיניה ולא שייך למבעיא או שנת חמישים כלפני חמישים וכו'.

כ' הגראמ"ה, צ"ע דהא מסתברא דתלי גם זו [ר"ל באומר יובל אחד] בפלוגתא דר' יהודה ורבנן, דלר"י אסור מ"ט שנים ולרבנן נ'. ואולי כוונתו דלא שייך למיבעיא, דודאי הוא כנ"ל. והרש"ש כ' ע"ד הר"ן, כוונתו דלישנא [דגמ'] כלפני חמישים [או כלאחר חמישים] משמע דהאביעא היא אם אסור בשנת היובל עצמה או לא, ואי דיניה [דהאומר יובל סתם דדיניה] כיובל אחד ועומד באמצע יובל, בשנת היובל עצמה ודאי אסור, והנפק"מ אינו רק באיזה שנה יכלה נדרו.

[ועיין בקרן אורה שנתקשה במאי דפשיטא ליה להש"ס דלר' יהודה מותר בשנת היובל, הא שנת חמישים עולה לכאן ולכאן [ערכין יב:]: ונמנה הוא גם לפניו אפי' לר' יהודה, וצ"ל דלר' יהודה עיקר מנינו לאחריו הוא, עכ"ד, ולפ"ז יש לדון, דהיינו דוקא לענין יובל זה, דהנידון אם שנת היובל מכלל יובל זה או יובל שלאחריו, בזה לר' יהודה שייך לאחריו טפי מלפניו, אבל ביובל אחד דדינינו כמה שנים נכלל בזה, אולי גם לר' יהודה יובל הוא חמישים שנה].

סא. בר"ן ד"ה עד פני הפסח. דאיכא למימר דעד פני עד רגע אחד שלפני סוף יום האחרון של פסח קאמר.

ולפ"ז רגע אחרון מיהא שרי אפי' לר' יוסי דס"ל מחית נפשיה לספיכא, ואם יחזור ויאסור על עצמו להדיא כל הפסח, חייל איסורא בתרא בכולל וחייב שתים. אבל לפום טעמא דמיתתי לקמן [בד"ה ולענין הלכה] מסוגיא דקידושין, דעד דמתפני פסחא קאמר, לכאוף אסור אף ברגע האחרון.

סא: מוחלפת השיטה.

הקשה הרשב"א, כיון דבדינא פליגי ולא בלישנא, היאך אפשר לומר לר"מ לאסור עד שיצא, והלא באומר עד הפסח כולו מודו דאינו אסור אלא עד שיגיע, וא"כ כ"ש עד פני, דעד פני הפסח לא משמע אחר הפסח אלא לפני הפסח. ונראה לי דעד פני עד מה שקרוי פני הפסח קאמר דהיינו פרס הפסח, [וכ' החת"ס, דלפ"ז אפי' אי קאי מתני' ארישא דקונם יין, מ"מ מותר זה לשנות יין בליל פסח, ולא קשיא מתניתין אמתניתין דסוף פרקין [סג. ר' יהודה אומר קונם יין שאינו טועם עד שיהא הפסח, לא נתכון זה אלא עד ליל פסח, עד שעה שדרך בנ"א לשנות יין], עיי"ש בר"ן וריטב"א ונימוק"י [דשו"ט אי מתני' דהכא פליגא עליה].

וא"ת ומאי שנא עד הפסח דלכו"ע עד שיגיע, ומאי שנא עד פרס הפסח דפליג ר"מ ואמר עד שיצא. וי"ל דכל היכא דאמר עד פרס הפסח, אפי'

ר"מ מודה דאינו אסור אלא עד שיגיע, אלא באומר עד פני משמע ליה עד פני ממש, דהיינו רגע האחרון שבפרס שהוא פני הפסח ממש, ור' יוסי סבר כל האומר פני כאומר עד הפסח דלכו"ע עד שיגיע.

ובקרב"נ [ס"א' אות ו'] כ', דלשיטת הרמב"ם והר"ן דפסקו כהך אוקימתא דמוחלת השיטה וכו' יוסי דאמר עד שיגיע, א"כ אינו אסור אלא עד פרוס הפסח, ולא הוזכר בשום פוסק. אמנם נראה דלק"מ, דלהך שינויא דמוחלת השיטה ר' יוסי ור"מ סבירא להו דעד לפני הפסח היינו לפני יום האחרון של פסח, אלא דאזלי לשיטתייהו, ר' יוסי סבר לא מחית נפשיה לספיקא, ור"מ סבר מחית.

סא: בר"ן ד"ה ירושלמי. ולא אפשיטא ולחומרא.

וכ"כ הרמב"ן. וכ' ע"ז הריטב"א, ואסור עד שיצא, ובמידי דמחייב נפשיה [לעשותו עד הקציר] חייב לעשותו עד שיגיע לבד, לחומרא. וכן כל כיו"ב. וכ' הנמוק"י, י"א שאם נשבעו על הדבר, [לכאור"ל שנשבעו שיעשו המשטה בזמן פלוני ואח"כ נדר עד שיהא משטה בנו], כדבר שזמנו קבוע הוא, דמסתמא לא מאחר ליה כיון שהקפידו כ"כ בדבר, ואע"פ שאפשר להעביר המועד מדעת שניהם. וצ"ע.

והמאירי הביא דעת הפוסקים להחמיר, וכ' ע"ז, נראין הדברים לדעת להקל, שלא נתכוון זה אלא שלא לשמוח עד אותו זמן שראוי לו לשמוח, ואע"פ שעד שיהא הפסח אומרין עד שיצא, בזו שמחתו תלויה בעני עצמו בפרט, ומתכוין הוא לשמוח בחתונת בנו, משא"כ בפסח שהשמחה לכל היא.

סא: תנא עד שיכפילו רוב המקצועות.

פ"י הריטב"א [וכ"כ בשיטמ"ק בשם רנב"ן], דאע"פ שהנודר קפל מקצועות שלו קודם לכן, אינו מותר עדיין עד שרוב בני העיר יקפלו מקצועותיהן. ובשם הרא"ם פירש, דלקולא קאמר, דשרי אע"פ שלא הוקפלו כולן.

סא: ברא"ש ד"ה עד הקיץ. והר"ר אליעזר ממיץ דקדק וכו' דקציר ובציר זמן משיכתן ידוע כמו פסח וכו', ולא נראה האי פירושא וכו' לפעמים מועטים ולפעמים מרובין לפי ברכת השנים.

והרשב"א כ' משום דאין משך זמנם ידוע, דאיכא חרפי ואיכא אפלי. [והמאירי כ' לתרויהו טעמין]. מיהו בטעמא דהרא"מ, נראה מהרשב"א דמודה הרא"מ דמשך זמנם אינו ידוע, אלא דפליג מטעמא אחרינא, שכ' וז"ל, ואיכא מ"ד דאלו זמנן קבוע, כיון דמשנה לשנה הם באין, ולא אמרו באין זמנן קבוע אלא באומר לכשילך פלוני למקום פלוני, דאפשר להקדים ולאחר. [וז"ל המאירי, ואין ענין זמן קבוע אצלם על המשך הזמן, אלא על קביעות הזמן]. [והרא"ש לטעמיה בדעת הר"א ממיץ, פירש דהא דעד שילך פלוני מיקרי אין זמנו קבוע, משום שאין ידוע כמה זמן יהיה באותו מקום].

סב. רב חמא בר רב חנינא וכו' הוה קאכיל, יהיב לשמעיה לא אכיל.

כ' הגראמ"ה, נ"ל דמחשש מעשר לא אכיל, דשמא אינו הפקר גמור, ורב חמא דרך עראי אכיל, אבל לדידיה הוי כמקח, שחייב במזונותיו, וחייב לעשר.

סב. ושקליה ואמטייה למשדיה בנהרא.

בעיון יעקב ובבן יהודע פירשו, דלפי מה שהיה סבור שר' טרפון הוא שגנב ממנו ענבי כוליה שתא, היה דן אותו כבא במחירת דחייב מיתה. אמנם המהרש"א בח"א כ', דלא שייך בזה חיובא דבא במחירת, דאינו אלא בשעת גניבה. [ואולי ס"ל להעיון יעקב ובן יהודע, דכיון שהורגל בגניבה, ומסתמא עתיד לגנוב גם להבא, יכול להורגו כדן בא במחירת גם שלא בשעת גניבה, אם אח"כ בשעת גניבה לא יוכל שוב להורגו, דנדון על שם סופו. או שמא סברי דלא היה בקי ההוא גברא בחילוק זה דשעת גניבה דוקא, אע"פ שהיה בקי בהיתרא דאחר שהוכפלו המקצועות כמש"כ הרא"ש].

והחת"ס פ"י דההוא גברא עם הארץ היה, וסבור היה הואיל והאי גנבא אכיל כוליה שתא טבל בלי מעשר וחייב מיתה בידי שמים, שהרי אם גנב ולא נתייאשו הבעלים אינו יכול לעשר, נמצא זה חייב מיתה, וחשב הוא שדמו מותר לו ורצה להורגו בידיים, ומשו"ה פריך אמאי ציער ר"ט נפשיה, הא הו"ל פיקוח נפש, אבל אי לא הוה גניב רק אותן שלאחר שהוקפלו המקצועות דליכא איסור טבל, לא נחשד ישראל להמית גנב, אלא לגיזום בעלמא עביד, ושפיר ציער נפשיה.

סב. שנא' ובאו בה פריצים וחללוה, כיון שפרצום נעשו חול.

רש"י פ"י דנעשו חול כשהוציאו מביהמ"ק. ובע"ז [נב:]: פירש"י משנכנסו עכו"ם להיכל יצאו כליו לחולין. והרא"ם בשיטמ"ק כ', שנעשו חול בשעה שנשתמש בהם. ונעקר מן העולם אע"פ שמוותר ליהנות מהן, הני מילי לישראל, אבל לגבי פריצין עדיין בקדושתן הן עומדים להענישם עליהם, שלא יהו חוטאין שנכרים. [ולפמש"כ רש"י דיצאו לחולין כשנכנסו להיכל או כשהוציאו משם, יל"ע אי שייך טעמא דשלא יהא חוטא נשכר לגבי בלשצר, דהא לא הוא הוציאים אלא נבוכדנצר וחילו. ואולי כל מלכות בבל לדורותם בכלל המוציאים. או שמא יפרש דנענש בלאו טעמא דשלא יהא חוטא נשכר, דמ"מ אין כבודם של כלים אלו שהיו קדושים, שישתמש בהם הדיוט וכ"ש רשעי עכו"ם, וכעין מה דאשכחן שאין נוהגין בזיון אפי' בתשמישי מצוה אף לאחר שבטלו ממצותן].

סב. המשתמש בכרתה של תורה שהוא קיים לעולם וכו'.

כ' בעיון יעקב, ר' טרפון היה לו ג"כ כתר כהונה, אך שהוא אינה קיימת לעולם, כי כהן שנושא חללה בניו חללין מן הכהונה, משא"כ כתר תורה קיימת לעולם, אפי' ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ. [ואולי נכלל זה בהק"ו דמייתי מכלי המקדש, שקדושתן לעבודה ככהן, ואפשר שיתחללן].

סב. רבא רמי וכו' וכתביה יהללך זר ולא פיך וכו', הא באתרא ידיעי ליה הא באתרא דלא ידיעי ליה.

כ' המהרש"א, ושלמה לא סתם דבריו, דכולה מילתא מפורש בהאי קרא, וה"ק "יהללך זר" דהיינו ודאי בידעון, "ולא", דהיינו שלא ידעון שלא יוכלו להללך, אזי שרי ל"פיך" להודיעך. וכ' ע"ז החת"ס המהרש"א נדחק וכו', והול"ל מרגניתא, דרישא מיותר יהללך זר, ולא הול"ל אלא "לא יהללך פיך", אלא על כרחך דוקא במקום דיהללך זר, באתרא ידיעי, הוא דלא יהללך פיך, אבל באתרא דלא ידיעי ולא יהללך זר, אז אפי' פיך יהללך.

סב. שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תגרא ברישא.

ופירש"י בשביל כבוד תורתו. וכן מבואר בדברי הר"ן לעיל [ד"ה אי הכי], דמייתי מינה דשרי לפטור עצמו בכבוד תורה במה שאינו חייב בו. והרא"ש פ"י כדי שלא אתבטל מלימודי. וכ' המהרש"א בח"א דמההיא דכתובות [קה:]: דהקדים רב נחמן דיניה דקריביה דרב ענן לדינא דיתמא, משמע כפירש"י משום כבוד תורה, דמשום ביטול תורה כפי' הרא"ש, לא שייך בקריביה דרב ענן. [וכ"ה לישנא דגמ' שם [קו.]: עשה דכבוד תורה עדיף]. ויש ליישב, דודאי היכא דידיעין ליה, יש לו להקדים דין ת"ח ואפי' דין קרובו משום כבוד תורה כההיא דהתם, אבל היכא דלא דידיעין ליה ואיהו בעי לאודועי נפשיה, לית ליה למימר משום כבוד תורתו אלא משום ביטול תורתו. [ולכאו' טעם החילוק, דהתם איירי לענין חיוב דידין להקדימו, ובזה עיקר הטעם משום כבוד תורה ולא משום ביטול תורה [ועיין מגילה ג: דפרסומי ניסא דפורים דוחה ת"ת, אבל נדחה מפני כבוד תורה], והכא לענין היתרא דידיה לאודועי נפשיה, דכשאפשר לו שיקדימו דינו משום ביטול תורה, לא ישתמש בכבודה של תורה].

סב. מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש וכו', וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון וכו'.

כ' הנימוק"י בשם הריטב"א, ובכולן ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ כדאיתא בהוריות [יג.]. [ולכאו' צ"ב, דהתם לענין להחיותו, וליף לה מקרא ד"יקרה היא מפנינים", אבל הכא דיליף שצריך להקדימו משום כבודו מקרא

ד"בני דוד כהנים היו", איך אפשר שיהא עדיף מכהן, ואי אקרא דהתם סמיך, הו"ל לאתוייה נמי הכא].

סב. ברא"ש ד"ה באתרא דלא ידעי ליה. כדי שלא יזלזלו בכבוד תורתו ויענשו.

וכ' ע"ז בגילויני הש"ס למהר"י ענגיל, לפ"ז לאו דוקא "שרי", רק דצריך להודיע. [ולכא' עיקר חידושו דרבא דאין בזה איסור משום משתמש בכתרה של תורה, אלא דמילא צריך להודיעם להפרישם מאיסור, דאי הוה זה בכלל משתמש בכתרה של תורה. א"כ אי אפשר לו להודיעם]. ושפיר נקט לשון "שרי". ועיין בתפא"י אמתני' דאבות [פ"ד מ"ה] אל תעשם עטרה להתגדל בהם, שהביא דברי הרא"ש דמיירי בירא שיזלזלוהו.

סב. שרי ליה לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהינא אכרא וכו'.

כ' הרשב"א, פירוש לומר עבד הכומרים של ע"ז פלונית, דכיון שהוא אומר לא יהינא כרגא, מוכחא מילתא דלא אמר כן משום דמודה למעשיהם, אלא להפטר מן המכס, שהיו הכומרים ואנשיהם פטורים ממנו. [ומשמע דאם לא אמר להדיא לא יהינא כרגא, אע"פ שכוונתו לצורך זה, לא שרינן ליה]. ויש מי שפירש שאומר עבדא דנורא מכיון לבו לשמים דכתיב אש אוכלה הוא.

והמאירי כ' בשם רבותיו, דמותר לו לומר שהוא מהם, ושיהא בלבו לומר כן על התורה הנקראת אש, אבל בע"ז אחרת שא"א להניח שמה על איזה דבר שבקדושה אסור. וי"מ כן אף בכל ע"ז, ובלבד שיאמר עבדא כלומר שמשועבד הוא להם, והיה מחוקם שאף עבדיהם פטורין, וכן שיאמר ולא יהינא מיכסא. [ומשמע דלפי רבותיו א"צ לומר שהוא מעבדיהן, אלא אפי' אמר שהוא מהם וכוונתו לשמים שרי, וכן א"צ שיאמר לא יהינא מיכסא]. והר"ן [לפי הגירסא שלפנינו] הרכיב שני הפירושים. ועיין בקרן אורה שכ', דמדברי רש"י והרא"ש משמע דבכל ע"ז יכול לומר כן, אבל הר"ן כ' דדוקא עבדא דנורא הוא דשרי משום שלבו לשמים.

סב. האיכא לפני עור לא תתן מכשול.

כ' הרמ"א [יו"ד סי' קנ"א ס"א], י"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם, היינו דוקא אם אין להם אחרים כיו"ב או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות ממקום אחר, מותר למכור להם כל דבר, ויש מחמירין. והש"ך שם [סק"ו] כ' דלא פליגי, דהמחמירין מיירי בישראל שהוא חייב להפרישו מאיסור, וכמש"כ הרא"ש פ"ק דשבת [סי' א'] דלא גרע מישראל קטן אוכל נבילות שב"ד מצווין להפרישו, כ"ש בישראל גדול, משא"כ בעכו"ם וישראל מומר שאינו חייב להפרישו. ובב"י הגר"א [שם סק"ח, והו"ד במהרצ"ח וקרן אורה כאן] וכן בברכ"י הביאו ראיה מסוגיין לדעת האוסרין, וכמו שפירשם הרמ"א דאסרי אפי' בעכו"ם, דאטו לא היו עצים בעולם לקנותם, ואפ"ה אסרינן [אי לאו דרובא להסקה ניתנו], אלמא איכא לפני עור [מדרבנן מיהת] אפי' בעכו"ם. וז"ל המאירי, אסור לאדם להזמין לעובדי אלילים דברים הראויים לעבודתם, שכל שאפשר שלא יזדמנו לו אלא על ידו, נמצא עובר על לפני עור.

סב. בר"ן ד"ה עבדא דנורא. וכי קאמר צורבא מרבנן, רבותא קאמר וכו'.

וכ"כ הרשב"א וז"ל, אפי' צורבא מרבנן קאמר וכ"ש אדם אחר, דאפי' בצורבא מרבנן ליכא משום חילול השם. אבל הרא"ש כ', לצורבא דרבנן, דלא חיישינן שמא יתפקר לזלזל יותר, התירו לו לומר וכו'. וז"ל המהרש"א בח"א, עבדא דנורא אנא, וכוונתו לשמים שהוא עבד ה' הנקרא אש אוכלה, והת"ח נקרא עבד ה' ולא עם הארץ, והר"ן פי' דלרבותא נקט ת"ח, ואין צורך.

סב. עד שיתחיל העם לקצור קציר חטים.

וכ' הר"ן, דהא הוא דחשיב להו לאינשי וקרו ליה קציר סתם. וז"ל הריטב"א, קציר חטים ולא קציר שעורים, דמאכל בהמה הוא כדאיתא בפ"ק דפסחים וכו', ואין דעתם של בני"א על אותו קציר, ובאתרא דרובא

דאינשי אכלי שעורים [מגון באדום כדאמרינן בכתובות [סד:]. תפא"י], אפשר דמנינן לקציר שעורים. [ומלשון הרא"ש משמע דלא תליא ברוב אכילת בני"א, אלא ברוב התבואות שבאותו מקום, וגם השו"ע [בסי' ר"כ ס"ד] כ', ואם המקום שנדר בו רובו קציר שעורים הולכין אחריו, ולא הזכיר רוב אכילת בני"א].

סב. עד שיפסקו גשמים, עד שיצא ניסן כולו דברי ר"מ, ר"י אומר עד שיעבור הפסח.

ופירש"י דר"מ לטעמיה דאמר במס' תענית דשואלין הגשמים עד שיצא ניסן, ור"י אומר עד שיעבור הפסח ותו לא. ומקורו מהירושלמי כאן [ה"ה] דאמר ר"מ כדעתיה ור"י כדעתיה וכו'. והרמב"ם [בפי' מהל' נדרים הי"א] כ' עד שיעבור פסח. וכ' הלח"מ, דאי תלי פלוגתייהו בפלוגתא דידהו בתענית יקשה, דהרמב"ם פסק [בפ"ג מהל' תענית ה"ט] עד שיעבור ניסן שואלים את הגשמים, וצ"ל דס"ל להרמב"ם דלא תלי הא בהא. ועיין בקרבן העדה [בשיירי קרבן] שתמה ע"ד הלח"מ מהמבואר בירושלמי דתלי הא בהא, ובעיקר קושייתו תמה, דלענין שאלת גשמים לא קיי"ל לא כר"מ ולא כר"י, ואין שואלין אלא עד יו"ט הראשון של פסח, וכמש"כ הרמב"ם בהל' תפלה [פ"ב הט"ו], והא דכ' בהל' תענית שהיחידים מתענין עד שיצא ניסן, משמע שצריכין לגשמים עד שיצא ניסן, הא ודאי מילתא אחרית היא, דהתם איירי בשלא ירדו גשמים כלל, אבל היכא דירדו אין צריכין אלא עד שיעבור פסח. [כדפסק הכא כר"י].

וא"ת הו"ל למיפסק דהנודר עד שיפסקו הגשמים אינו אסור אלא עד יו"ט הראשון של פסח. י"ל דשאלה שאני, כדאמרינן בירושלמי בתענית [פ"א ה"ב] כדי שיצאו המועדות בטל, מפני שהטל סימן יפה לעולם. [אלא דלמאי דלא חיישי ר"מ ור"י להך טעמא לענין שאלה, קאמר בירושלמי הכא דפלוגתייהו לענין נדרים כפלוגתייהו לענין שאלה]. עכ"ד השיירי קרבן. ובקרן אורה הביא מהתוספתא כאן [פ"ד ה"ו] דאינו אסור אלא עד לילי יו"ט הראשון של פסח, [ופי' במנחת ביכורים, עד תחילת ליל יו"ט דאז פוסקין השאלה, דהא דאין פוסקין ההזכרה עד למחר ביום, הוא משום דליכא כנופיא בלילה, אבל עיקר זמנו בלילה הוא. ובחסדי דוד למהר"ד פארדו פי' דעד סוף ליל יו"ט מיתסר]. [ולכא' התוספתא דלא כטעמא דהירושלמי שיצאו המועדות בטל, דלפ"ז פסח עדיין זמן גשמים הוא, והרמב"ם פסק כהירושלמי. ויש לדון דנפק"מ למי שהזכיר שניהם [או שאל שניהם] בפסח, דלטעמא דהתוספתא חוזר כמו בקיץ, אבל לטעמא דהירושלמי אולי אינו חוזר, דעדיין זמן גשמים הוא, אלא שתקנו טל שהוא סימן יפה, ולא תקנו תרויהו, ומ"מ אין תוספת הגשמים מעכבת].

וז"ל הלבוש [יו"ד סי' ר"כ ס"ט], אמר עד שפסקו הגשמים, אסור עד שיעבור הפסח. ונראה לי, אע"פ שאנו מפסיקין מלומר משיב הרוח ותן טל ומטר מיום ראשון של פסח, כי משום דקיי"ל גשמים בחג סימן קללה, ואין מתפללין על דבר שהוא קללה, אע"פ שזמנם הטבעי עדיין עד שיעבור הפסח, אבל בנדרים הלך אחר לשון בני"א, ולשון בני"א כן הוא, שזמן להפסקת גשמים הוא משיעבור הפסח. וז"ל באו"ח [סי' קי"ד ס"א], ומה שקבעו אלו השני ימים להתחלה ולהפסקה וכו', הוא מפני שכוונתו ז"ל שיבקשו ישראל רחמים שיצאו כל השלש מועדות בלא גשמים, [וההזכרה נמי ריצי ושאלה היא], לכך אין מזכירין לא קודם ליום אחרון של זה ולא אחר יום ראשון של זה, כי הגשמים הם סימן קללה במועד, שנראה שאין השי"ת מקבל שמחת המועדים, שהרי אינם יכולים לקיים כ"כ שמחת המועד בעת ירידת המטר, כי קשה יום הגשם. [וכ' בא"ר שם, שהלבוש שניה וכו' טעם זה, [ולא כטעם הירושלמי בתענית שיצאו כל המועדים בטל שהוא סימן יפה], לפי מנהגנו שאין אומרים בימות החמה מוריד הטל].

סב. אסור עד שיגיע הקיץ בגליל.

וכ' הרא"ש [בפירושו, ובפסקיו סי' א'] דה"ה לקולא, אם נדר בעמקים והלך אח"כ לגליל, דמשיגיע הקיץ בעמקים הותר אע"פ שלא הגיע בגליל. [וכ' בשו"ע [סי' ר"כ ס"ג] לענין קציר]. [והיינו אפי' כשהלך לגליל קודם שהגיע הקיץ בעמקים, דאם הלך אח"כ, פשיטא דלא יחזור ויאסר אחר שכבר הותר].

סב: אבל אמר עד הגשם, עד זמן גשמים קאמר.

ופי' הר"ן, דלכו"ע לא מיתסר אלא עד שיגיע זמן רביעה שניה. והרשב"א כ' וז"ל, אבל אמר עד הגשם, דכו"ע לא בעינן שתד, אלא עד שיגיע זמן הגשם קאמר, והיינו רביעה ראשונה דהיינו י"ז במרחשון כר' יוסי דהלכתא כוותיה, ור' זירא חדא דאית ביה תרתי קאמר, כלומר דעד רביעה ראשונה, ולא שתד אלא עד שיגיע זמנה, וכ' תוס' והרא"ש והריטב"א והנימוק"י.

ורש"י פי', דלכו"ע עד זמן גשמים של רביעה ראשונה קאמר, לת"ק כדאית ליה עד שתד, ולרשב"ג כדאית ליה עד שיגיע זמנה, אע"פ שלא ירדה. [והיא שיטת אחרים דמייתי הר"ן בסו"ד]. וכ' הקרן אורה, דלפ"ז היינו טעמא דלא הוזכר בדברי רשב"ג במתני' עד שיגיע זמן של רביעה שניה, משום דרשב"ג בראשונה נמי פליג אם אמר עד הגשם. והרשב"א הביא שיטה זו, וכ' ע"ז, ואינו מחוור בעיני, דא"כ היכי קאמר מחלוקת דאמר עד הגשמים אבל אמר עד הגשם עד זמן גשמים קאמר, דמשמע דגשמים פליגי ובגשם לא פליגי, הא בגשמים לא פליגי בזמן, אלא באם תרד הגשם או יגיע זמנו, וה"נ בהא פליגי, ועדיין היא מחלוקת [והר"ן יישב זה במש"כ וכי אמר מחלוקת, כאילו אמר לא שנו].

וז"ל הרמב"ן בהלכותיו, עד זמן גשמים קאמר, והיינו עד שיגיע זמנה של רביעה ראשונה. [ופשטות דבריו כהרשב"א ודעימיה, דדוחק לומר דפירש כרש"י אלא שפסק כרשב"ג [כמש"כ הנימוק"י דהלכתא כרשב"ג, ודלא כהרא"ש שפסק כת"ק, ועיין קרב"נ אות ט'], דלא הו"ל לסתום דבריו]. ולהרמב"ם [פ"י מהל' נדרים הי"א] שיטה רביעית, דעד זמן גשמים היינו רביעה אחרונה שהיא בר"ח כסלו, ודוקא אם לא ירדו גשמים, דאם ירדו אפי' בי"ז במרחשון מותר.

סב: אבל אמר עד הגשם, עד זמן גשמים קאמר.

כ' הקרן אורה, נראה דנפק"מ נמי לענין משכיר בית לחבירו עד הגשמים, דהשכיר לו עד שתד רביעה שניה, אבל אם אמר עד הגשם הוא כדין נדרים, כל אחד [מהראשונים] כשיטתו. אלא שלא מצאתי כעת דין משכיר בית לחבירו עד הגשמים לא בדברי הרמב"ם ולא בשו"ע, וצ"ע.

סג: מיתבי וכו', כמאן אזלא הא דתניא רשב"ג אומר וכו', ההוא דאמר עד הגשמים.

הר"ן פי' דקס"ד דבגודר עד הגשם עסקינו, דהכי הוה אורחיהו דאיניש. ועיין ברש"י שפי', דכוונת המקשה להוכיח היפך דברי ר' זירא, דאדרבה דבעד הגשם מודה רשב"ג דעד שתד, דלכן אמר אתה מונה בהם רביעה ראשונה ושניה, דהיה דוחק לו לומר דלדבריהם דרבנן קאמר כמו דמסיק לדברי המתרץ.

והגראמ"ה כ', נ"ל דהמקשן סבר דגשמים כיון דשנים משמע, צריך שנים ממש, ולא שירדו בלי הפסק, ואף דרשב"ג סבר דתלוי בזמן רביעה, מ"מ ירד בלי הפסק גרע, ועל כרחק דבגשם איירי, ואפ"ה בעינן רביעה שניה או זמנה, וקמ"ל דבלא הפסק סגי בזמנה. ומשני דבגשמים איירי, וקמ"ל דמהני.

סג: אדר שני כותב אדר סתם דברי ר"מ.

כ' החת"ס וז"ל, כ' התוס' [סג: סוד"ה מכלל] משום דבשני הוא פורים וארבע פרשיות. [א"ה, ב' תוס' שלפנינו לא נזכר ד' פרשיות, אבל המאירי הזכירם]. פירוש לדבריהם, אע"ג דבפ"ק דמגילה [ז:י] איצטריך קרא "השנית" להכי, ואי לאו הכי היה אדר דכתיב במגילה אדר הראשון, והתם נמי טעמא משום מסמך גאולה לגאולה, מ"מ השתא דתקיננו אנשי כנסת הגדולה פורים וד' פרשיות בשני משום טעם הנ"ל ורמזוהו במגילה, עי"ז רגיל הוא בלשון בני"א לקרוא אדר השני סתם אדר. וסברא נכונה היא. ומ"מ פליג ר' יהודה. [א"ה, לעיל מינה כ' התוס' וז"ל, תדע שהרי אדר הראשון משלשים יום שני מכ"ט, ומשמע דאתו לאוכחי דמדינא אדר השני הוא עיקר אדר והראשון הוא הנוסף לעיבור השנה, [ולא רק בלשון בני"א], ועי"ז הוסיפו דבריהם הנ"ל, ועוד דמגילה ופורים בשני, אלמא ראשון הוא חודש העיבור. ויל"ע].

סג: בר"ן ד"ה קונם יין. ואע"פ שאסור לו לעשות כן בתחילה דאיכא בל תאחר וכו'.

וז"ל הרשב"א, שהאומר שנה אחת סתם, אינו אסור בשנה ראשונה ממש, ואילו שתה יין כל אותה שנה ראשונה, אינו לוקה, וחייב הוא לנהוג איסורו שנה אחרת, אלא שבשנה ראשונה הוא חייב לכתחילה לנהוג איסורו משום בל תאחר. [ולפ"ז צ"ב א"כ מ"ט כ' דאינו לוקה, לילקי על שתייתו משום בל תאחר, כמבואר לעיל [ד.]. לענין נזיר שטימא עצמו דלוקה אף על בל תאחר דנזירות]. וכ"כ המאירי בשמו, והוסיף דאפי' התחיל בה [בשנה זו] בקיום הנדר, שנמצא מוכיח שעליה כיוון, מ"מ אינו לוקה.

ובקה"י [ר"ה סי' ח'] הביא דברי הרמב"ן בס' המצוות [מ"ע צ"ד] דכולהו קראי דבל תאחר מיירי בנדרי מצוה, אבל בשבועות ונדרי ביטוי [לאסור דבר הרשות] לא מיירי קרא. [ובדעת הרמב"ם שו"ט שם]. וסייע הקה"י לדברי הרמב"ן, מהירושלמי [ר"ה פ"א ה"א] דעבר ולא מל את בנו ביום השמיני אינו עובר בבל תאחר, דלא קרינן ביה לא תאחר לשלמו, שאינו ניתן לתשלומין, ובפשוטו הכוונה דתשלומין שייך על חיוב ממונא שמשלם מזה לזה ככל הני דחשיב הגמ' בר"ה [ד.], ולא בשבועות וקונמות בדבר הרשות, שאינו ענין תשלומין אלא קיום הלכות נדר או שבועה. ולדעת הרשב"א והר"ן, צ"ל דקרינן בהו לא תאחר לשלמו כיון שהאיסור בא מחמתו, הרי קיומו בגדר משלם מה שהוא נדר, ומצות מילה שאני שהתורה חייבתו ולא הכא עצמו, ולכן אין קיומה בגדר תשלומין. ואכתי צ"ע. עכת"ד.

סג: בר"ן ד"ה קונם יין. ואינן נראין לי, דודאי עיקר חידושיה דתנא לומר דבשנה מעוברת יש לו לשוכר י"ג חודש וכו'.

כ' הגרע"א, קשה לי, אמאי מקשה על מתני' דב"מ, ולא על מתני' דאשמעינן דקונם יין לשנה אסור בה ובעיבורה, ולא משכחת לה אלא באורחא דחיקא דאמר כן בראש השנה דוקא, ואדרבה, מב"מ ליכא קושיא כ"כ, דהא שם לא בא מתני' לאשמעינן הך חידושה דבשנה מעוברת יש לשוכר י"ג חודש, אלא דבא לומר כיון דלשנה נתעברה לשוכר, ובדינר זהב [לחודש] נתעברה למשכיר, בזה באמר תרי לישני איך הדין, ועיקר מתני' לומר לענין האומר תרי לישני.

ואולי י"ל דכוונת הר"ן לא דלא שייך למינקט באורחא דחיקתא, דהא מ"מ צריך למיתני איך הדין בעומד בר"ה, אלא דהקושיא כיון דעיקר דינא דמתני' דב"מ לענין אמר תרי לישני איזה עיקר, הו"ל למינקט שלא במילתא דחיקתא, אלא בעומד באמצע שנה, ובי"ב זהובים לשנה ריוח דמשכיר, דהשוכר ידור בה רק עד כלות שנה זו דהיינו עד תשרי, ויצטרך ליתן בעד זה י"ב זהובים, ובלשון דינר זהב לחודש יתן עד תשרי רק לכל חודש דינר זהב והוי ריוח להשוכר. ולישנא דהר"ן לא משמע כן. וצ"ע.

סג: בר"ן ד"ה מכלל. ולאידך גירסא וכו' אמאי מיתסר עד סוף אדר שני.

הרא"ש [בפסקיו סי' ב', ודלא כמש"כ בפירושו] מסיק כהך גירסא, דקשיא ליה לגירסת הר"ן, למה ליה למיתני תרתי ראש וסוף, בחדא סגי. וכ' הקרב"נ [אות כ'] ליישב קושית הר"ן על גירסא זו, דלר"מ כשלא ידע דמעברא שתא, א"כ היה כוונתו על ראש אדר הסמוך לשבט וסוף אדר הסמוך לניסן, וכשידע דמעברא שתא, אדר שני הוא אדר סתם בין בראש בין בסוף. וכ' עוד [באות ל'], דלפ"ז הא דהקשה הרא"ש על ג' הר"ן דליתני חדא, היינו דליתני סוף, אבל אי תני ראש, לא ידעינן סוף.

סג: עד ליל פסח, עד שעה שדרך בני"א לשתות יין.

בתרומת הדשן [סי' קל"ז, והו"ד בשו"ע או"ח סי' תע"ב ס"א] כ', דכוס של קידוש שהוא אחד מארבע כוסות בעינן שיהא בשעה שראוי לאכול מצה ומרור, ואין מצה ומרור אלא בלילה ממש, כמש"כ תוס' והרא"ש ריש פ' ערבי פסחים, [דהוקשו לפסח דכתיב ביה ואכלו את הבשר בלילה הזה]. ולפ"ז אם ישתה הנודר יין בבין השמשות, ילקה, דאסור עדיין בו בתורת ודאי, ולא מספק, שהרי אין זו שעה שדרך בני"א לשתות יין.

סג: קונם בשר שאני טועם עד שיהא הצום וכו'.

כ' הקרן אורה, גבי עד הצום אין חילוק בין עד שיגיע לעד שיהא, דהא בצום עצמו בלא"ה אסור, ואפי' אם אמר עד שיגיע ג"כ רבותא הוא, כיון שהוא אוכל מבעוד יום, אלא אגב אינך תני נמי הכא עד שיהא.

סג: אינו אסור אלא עד לילי צום.

ופי' הר"ן דהיינו ערב יוה"כ, ולילי הצום לאו דוקא, אלא עד סעודה של לילי הצום קאמר. [ומשמע קצת כהאי טעמא שכ' הר"י בשע"ת [ש"ד אות ט'] לחיוב אכילה בעיוה"כ, דבשאר ימים טובים אהנו קובעים סעודה לשמחת המצוה, וביוה"כ שהוא צום, נתחייבו לקבוע הסעודה על שמחת המצוה בערב יוה"כ]. והתפא"י כ', לולי דמסתפינא, גם הלילה שלפני ערב יוה"כ נקרא ליל צום, מדצריך להוסיף ביה"כ מחול על הקודש להכי נקרא גם הוא צום, וגם משום שכל האוכל בתשיעי הו"ל כצם [יומא פא:], והרי קיי"ל דגם ליל של ערב יוה"כ מצוה להרבות [מג"א סי' תו"ד סוס"ק א'], ואפי"ה קיי"ל דבנדר אסור בו בבשר [מג"א שם, ויו"ד סי' ר"כ]. [ולפ"ז עד לילי צום ועד בכלל].

והרש"ש פ"י, דעל אחד מד' תעניות קאמר [לבד מט"ב], וכן נראה מהמפרש, ועל אותו שיבא ראשון קאמר, ודרכן היה בלילה שקודם התענית להרבות בסעודה ולאכול בשר כדי שיקל עליהם התענית למחר, עיין ברא"ש פ' יום הכיפורים סי' כ"ב. [שפי' דהיינו טעמא דמצות אכילה בעיוה"כ, להתחזק כדי שיוכלו להתענות למחר, ומייתי נמי המנהג לאכול בו בשר].

סג: בר"ן ד"ה ולענין הלכה. [ה"ב]. אבל הרא"ה ז"ל כתב וכו'.

דברי הרא"ה מבוארים יותר בריטב"א ז"ל, מסתברא דאבא לא פליג על ברא, דלא גרע שום בלילי שבת דאיכא מצוה מתקנת עזרא, מבשר בלילי הצום דליכא מצוה כלל [בבשר דוקא], אלא דאורחיה דאכיל ליה. ומסתברא נמי דרבנן לא פליגי בהא, דכי קתני קונם שאני טועם עד שיהא הפסח אסור עד שיצא, היינו בנודר מדברים דעלמא, אבל בין מותר מטעמא דר' יהודה, דלית לן לאוקמי פלוגתא ביני תנאי בכדי, והא דאיי עדיפא מההיא דהוי מסרבין בו לישא את בת אחותו, ומההוא דטען והזיע [נה:]: דאזלינן בתר אומדנא, דאילו התם שבקינן לישנא לגמרי דמשמע איסור כולל שאסר הנאת אחותו לכל דבר, והנאת פשתן לכל דבר, ומשום אומדנא אמרינן שלא נתכוון לאסור בת אחותו אלא לנישואין, ולא נתכוון לאסור אניצי פשתן אלא לטעון בלחוד, וכ"ש בהא דקאמר "שיהא" והא לישנא הכי והכי משמע, דהא בדבר שאין זמנו קבוע משמע עד שיגיע, אלא דבר שזמנו קבוע משמע טפי עד שיצא, וכיון דאיכא אומדנא דמוכח דעד שיגיע קאמר דיינינן ליה כדבר שאין זמנו קבוע וכו'.

ומסיק, וכן דעת מורי רבינו ז"ל וכו', אבל רבינו הגדול ז"ל כ' בהלכות דפליגי אדרבנן ולית הלכתא כוותיהוה, ואין משיבין את הארי. עכ"ל הריטב"א. וגם הנימוק"י הביא ד' הרמב"ן, ומסיק, ואע"פ שהרא"ה ז"ל מראה פנים למיפסק הלכתא כאבא וברא כיון דקתני להוי גבי הלכתא פסיקתא, אין הלכה כתלמיד במקום רבו להקל. אבל הרא"ש [סי' ג'] כ', ובעיני נראה שאין לחלק [בין אומדנא לאומדנא], דגבי לבייתך שאני נכנס וטיפת צונן שאני שותה, אגן סותרין דבריו מפני כוונתו והנדר בטל לגמרי, כ"ש שנלך אחר כוונתו לזמן נדרו, והכוונה זו בריאה וטובה שאינו רוצה להיות נמנע מן המצוה.

סד. ר"א אומר פותחין לאדם בכבוד אביו ואמו, וחכמים אוסרין.

כ' הנימוק"י, מדלא אמרו חכמים אין פותחין, אלא לשון אוסרין, משמע דאפי' דיעבד לא הוי פתחא. [ויל"ע אם כוונתו דאפי' התירו לו בפתח זה עדיין נדרו נדר כמו קודם היתר, ולוקה עליו, או דמספק מיתסר, מחששא שמא שיקר בפתח זה, ומ"מ מלכות ליכא, ונפק"מ גם היכא דיועד בעצמו שלא שיקר, דאם לא נאסר אלא מספק, אולי יוכל לנהוג בו היתר. וצ"ת].

סד. ר"א אומר פותחין בנולד, וחכמים אוסרין.

ופי' הרא"ש, דטעמא דחרטה משום שע"י חרטה נעקר הנדר מעיקרו, ובדבר שאינו מצוי אינו נעשה נדר טעות מעיקרו, כי בשביל זה לא היה

מניח מלידור, כי היה סבור שלא יבא לעולם. וז"ל התוס' ר"ד, טעמא דחכמים משום דכל פתח דפתחין ליה למימר אדעתא דהכי מי נדרת, מיחייב כאילו נדר על תנאי שלא יהיה דבר זה, ועכשיו שהוא אותו הדבר, נמצא שנדרו בטל, אבל בנולד ליכא למימר הכי, שכשנדר הנאה מאותו פלוני לא אסיק אדעתיה שיעשה סופר, הלכך כשנדר, בכל לב נדר ולא על תנאי דלא יעשה סופר, הלכך לא פתחין ליה בנולד אלא במידי דמסיק איניש אדעתיה

ועיין בשלמי נדרים בשם החכם צבי [סי' מ"א] שהקשה, דהא דאין פותחין בנולד נראה סותר למאי דאמרינן כל אונס דלא שכיח לא מסיק אדעתא. [כתובות ב: לענין אונס בגיטין]. ותירץ, דבנדרים ושבועות כיון דמיד חלו, דזה שאמר קונם לפלוני שאני נהנה או לבית זה שאני נכנס, מיד נאסר בבית פלוני ובאיש פלוני, ואף שאח"כ נעשה סופר או הבית נעשה ביהכנ"ס, לא מהני ליה לעקור הנדר מעיקרו ולעשותו נדר טעות ע"ז, דאף אי הוה מסיק אדעתיה בההיא שעתא דאפשר שיעשה סופר, מ"מ הוא נודר, כיון דלא שכיח, אבל במי שבא להתחייב באיזה דבר ואח"כ אירע אונס, שבשעה שאתה בא לחייבו לעשות הדבר ההוא הרי האונס לפנינו, אין בנו כח לחייבו בו.

ועפ"ז כ' הרב בעל יד שאל [סי' רכ"ח ס"ק י"ז], דאם נדר לאחר שלשים יום, ובעת שחל הנדר נולד פתחו עמו, בכה"ג פותחין בנולד, דהא בעת חלות הנדר נולד פתחו עמו, והוי כמו רוצה להתחייב ולא אסיק דעתיה.

סד. וחכמים אוסרין.

כ' הנימוק"י, איכא דקשיא ליה מעובדא דכלבא שבוע [כתובות סב: ולעיל נ.], דאדרה לברתיה משום דאינסיבא ליה לר"ע, והתיר ר"ע נדרו, דאמר ליה אילו היה חתנך צורבא מרבנן מי נדרת, וא"ל רבי אפי' פרק אחד ואפי' משנה אחת, ואמאי שרייה, נעשה סופר הו"ל נולד. תירץ הריטב"א ז"ל, שלא אמרו כן אלא במי שלא היה מתעסק בלימוד תורה ואח"כ נעשה סופר, אבל היה משתדל בדבר כבר, הרי אמרו [מגילה ו:]: יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, ור"ע באותה שעה צנוע ומעלי ומשתדל בתורה הוה כדאמרינן התם, ולכך שלחתו לבי רבנן.

ועד"ז כ' תוס' בכתובות [סג. בד"ה אדעתא], דדרך הוא בהולך לבי רב ללמוד שנעשה אדם גדול. והט"ז [סי' רכ"ח ס"ק י"ז] הקשה על דבריהם, דמשמע בסוגיא לכא' דבן כלבא שבוע לא ידע בשעת נדרו שר"ע הלך לבי רב. וכ' דיש לתרץ תירוץ אחר, עפ"ד הסמ"ג ותשובה להרמב"ן שמביא הב"י, שאע"פ שאין פותחין בנולד, אבל פותחין בחרטה שמחמת נולד, ובעובדא דר"ע בפירוש אמר כן שמתחרט על הנדר מעיקרא מחמת כן, ולא אסרו בנולד אלא כשאינו אומר כלום שמתחרט מעיקרא, רק שאומר על דעת זה לא נדרתי, וכן מבואר מדברי הרמב"ם שהביא הב"י. [וקצ"ע לפ"ר על מש"כ הט"ז תירוץ זה מסברא דנפשה, ולא הזכיר דהב"י כ' כן, דהב"י הביא דברי הרמב"ם שאם ניחם הוא בעצמו מפני הנולד ונהפכה דעתו, מתירין לו, וכ' ע"ז הב"י, שהרמב"ם הוקשה לו ההיא דר"ע דהא נולד הוה, ולכן תירץ דשאני התם שניחם מפני הנולד ונהפכה דעתו].

ס. קונם לבית זה שאני נכנס וכו'.

כ' הנימוק"י, דוקא נקט "זה", דאילו אמר ביתך, לא היו חכמים אוסרין, דכיון שמכרו זה מותר הוא בו, והקדש ביהכנ"ס כמכר, כדאמרינן בעלמא [ב"ק עו. עט.]: מה לי מכרו לגבוה מה לי מכרו להדיוט. [ולכא' יל"ע מהא דתנן לעיל [מת.]: דביהכנ"ס הוא בכלל דבר של אותה העיר דהוי כולוה בני העיר כשותפין, וליתסר מחמת חלקו של הנודר, ולא דמי להקדש לגבוה, דרשות אחרת היא].

סד. בר"ן ד"ה אמרו לו. ובגמ' מפרש מאי דבר שבינו לבין אביו ואמו, כגון שאסרם בהנאתו.

וכן מבואר בטור וש"ע [סי' רכ"ח ס"א]. אבל הקרן אורה הביא דבירושלמי פריך במה אגן קיימין, אם באוסר הנאתו על אביו, הא קיי"ל דכופין את הבן לזון את אביו, אלא באוסר הנייתו מאביו, אלמא דאין יכול לאסור הנאתו על אביו. וכ' הקרבן העדה [בשיירי קרבן] דהש"ס דילן ס"ל

מותר בלי שאלה והפרה, ור' צדוק השיב לו דא"כ יפתחו לו בכבוד המקום וכו', וא"כ אין נדרים, דבטלה שאלה לחכם, והתורה אמרה דהיתר נדרים צריך שאלה לחכם. ולפ"ז לא תקשי מהא דפותחין לו מן הכתוב בתורה [לקמן סה]. ופותחין בשבתות [סו]. ומהא דר"ג ומר' נתן [לעיל כב], [שנתקשה בזה הר"ן בד"ה אמרו לו], דהתם בתורת שאלה.

סד: דאמר קרא כי מתו כל האנשים וכו' מכאן שפותחים בנולד.

כ' הנימוק"י, יש שואלין, ולמה ליה למשה כולי האי, דהא ליתרו חמיו נדר, וכבר אמר לו לך לשלום [שמות ד', י"ח], והו"ל כאומר כלום נתכוונת אלא מפני כבודי, זהו כבודי. י"ל דמשה לא לרצון יתרו בלבד נדר, אלא אף לרצון עצמו מפני בריחתו ממצרים, והיינו דכתיב ויואל משה ולא כתיב וישבע, מפני שמשמש גם בלשון רצון כתרגום, ולכך צריך רשות יתרו וצריך נמי התרת חכם. והריטב"א לקמן [סה]. כ' בתוך דבריו מכח קושיא זו, דמשה כי הוי במדין בפני יתרו, משתרי בעל כרחיה דיתרו, דא"צ להתיר מדעתו אלא בפניו.

סד: אלא אמר ר"ל שירדו מנכסיהן.

ופי' תוס' והרא"ש, דעניות לאו נולד הוא משום דשכיח. וכן מיייתי הר"ן לקמן מהירושלמי. והרש"ש במתני' הקשה, דזה היפך מסוגיא דריש כתובות [ב:], דאמרינן שם ודלמא אונסי דשכיח שאני, ר"ל דלכן לא מבטל התנאי, [ועיין בשלמי נדרים מש"כ בזה]. וז"ל הנימוק"י, בגמ' משמע דלא נחלקו אלא בנולד דשכיח ולא שכיח, כעין מיתה שהוא כן כדמוכח גבי אונס בגיטין בשמעתא קמייא דכתובות [ב:], אבל בנולד שהוא מצוי אפי' חכמים מודים שפותחין בו, ולפיכך מודים שפותחין בעניות.

סד: מצורע דכתיב אל נא תהי כמת.

כ' המהרש"א בח"א. פירש"י בחומש מה מת מטמא בביאה אף מצורע כן, והוא ע"פ הספרי, אבל ממה שאמרו פ"ק דחולין [ז:]: ופרק נגמר הדין [מז]. "פי שנים ברוחק" דגבי אלישע היינו שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת, נראה דלענין שאין חייו חיים חשוב כמת, [א"ה, לכאו' כוונתו, דהא נעמן עכו"ם היה ואין מטמא בנגעים], וכן כל הנך דחשיב הכא לענין דאין חייו חיים קאמר. [ומ"מ לא חשיב בהדייהו ההיא דתנינא בפסחים [ק"ג]: שלשה חייהם אינם חיים, הרחמנים והרתחנין ואניני הדעת, משום שאינם קשים כ"כ כמו הני ארבעה דהכא].

סד: בר"ן ד"ה ירושלמי. ותהות לאו נולד הוא, א"ר אילא התהות מצויה.

כ' מלא הרועים, פי' החרטה שהוא מתחיל [אצ"ל מתחרט] עכשיו על נדרו הוה נולד. וכן פי' בעל קרבן העדה שם. [וכ"ה בנימוק"י כאן]. אך תמיהא לי, דנולד לא שייך אלא בפתח שאינו מתחרט ועוקר הנדר למפרע, רק ע"י פתח אילו הייתי יודע שהוא כן לא נדרתי, ולכך נולד דלא שכיח אנן סהדי שלא היה מונע לנדור בשביל זה, אבל חרטה למפרע בלי טעם כלל, רק שמתחרט על עיקר הנדר, ומה נולד שייך כאן.

לחלק בין מזונות אשתו דלא חל הנדר משום דהוי כחוב, אבל מזונות אביו מצוה היא. והקרן אורה חילק, דלמאי דקיי"ל דכבוד אב משל אב, ואין הבן חייב ליתן משלו אלא בתורת צדקה, [עיין קידושין לב]. ובתנוד"ה אורו ליה], ודאי יש לחלק בין חיוב מזונות אשתו לשל אביו, דשל אביו אינו חוב גמור אלא בתורת מצוה, אבל למ"ד משל בן היה נראה דלא גרע מחיוב מזונות אשתו, ואליביה הוי כנודר שלא לפרוע חובו, ובירושלמי פ"ק דקידושין [ה"ז] קרי ליה פריעת חוב, וי"ל דהירושלמי דפריך הא מהא דכופין את הבן, ס"ל כמ"ד משל בן.

ומ"מ אפי' למ"ד משל בן איכא לאשכוחי שיחול הנדר על הניית אביו מנכסיו, כגון שאביו עשיר הוא, דאינו מחויב ליתן לו, ובאשה דלית לה הוא דלא משכחין שיחול הנדר, אם לא באומר צאי מעשי ידיך במזונותיך כדאיתא בריש המדיר. [ולכאו' אף כשאביו עני חייל נדרה לאסור כל הנאה שהיא יותר מן הנצרך לו כדי פרנסתו, כגון ההיא דמעשה בית חורון דלעיל [מת].] שהיה הבן משיא את בנו, דמה שיאכל אביו עמהם בסעודה, לכאו' אינה בכלל חוב ממון דכבוד אב המוטל על נכסי הבן. וצ"ת].

סד. בר"ן ד"ה ירושלמי. הכל מודים בכבוד רבו שאינו מעמיד, דתנינן ומורא רבך כמורא שמים.

כ' הנימוק"י, דעת הריטב"א ז"ל דלגבי רבו היכא שנדר בדברים שבינו שבינו לבין רבו, פותחין לו נמי לכבודו, דלא משקר, דגבי כבוד המקום דוקא הוא דאמרינן בירושלמי דמשקר. ועיין בקרן אורה שכ', דתליא בפלוגתא דאביי ורבא, דלאביי י"ל דאין פותחין, כיון דכמורא שמים הוא, לא אמרינן הואיל ואיחציף איחציף, ולרבא נראה דפותחין בכה"ג, דליכא למימר דא"כ אין נדרים נשאלים לחכם, כיון דבשאר נדרים לא סגי להו בלא חכם. ועיין בשלמי נדרים שדקדק במש"כ השו"ע [סי' רכ"ח סי"א] דאין פותחין בכבוד אביו ואמו וכו' ומה"ט אין פותחין בכבוד רבו, אבל פותחין לו בדברים שבינו לבין אביו ואמו כגון אם הדירים מנכסיו, דפתח השו"ע בתרויהו, וסיים בדברים שבין אביו ואמו לחוד, ולא הזכיר ג"כ דברים שבינו לבין רבו, והניח בצ"ע.

סד: ורבא אמר א"כ אין נדרים נשאלין לחכם.

ופי' הר"ן שכל אחד ואחד פותח פתח זה לעצמו, [ורש"י מסיים בה, והתורה אמרה לא יחל דברו, הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו]. והנימוק"י כ', דכיון דבפתח זה ניתרין, אפי' יושבי קרנות יתירו אותם, וכתב ראשי המטות, דבעינן מומחין או ג' הדיוטות דמסבר להו וסברי.

והרמב"ם בפיהמ"ש כ', דלר' אליעזר כשאמרו לו אביו ואמו הכעסתנו בזאת השבועה, שאינו צריך שאלה לחכם ולא הפרה, ור' צדוק אמר, אם הדבר כן, כבר ידוע שהקב"ה אינו חפץ בשבועות וכו', א"כ לא תהיה אצלנו שבועה בשום פנים שתצטרך שאלה לחכם כד שיפר אותה, והוא אמרם בפירוש זה הענין א"כ אין נדרים נשאלין לחכם. וביאר בקרן אורה, דס"ל להרמב"ם פירוש מחודש בזה, דר' אליעזר דאמר פותחין בכבוד אביו, לאו בדרך שאלה קאמר, אלא כשאומרים לו הכעסת לאביך ולאמך בזה הנדר,